

*Е.А. Шабайкович, канд. пед. наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка)*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ

У статті досліджуються форми та методи самостійної роботи студентів у контексті реформування системи університетської освіти України згідно з вимогами Болонської конвенції. Визначено місце та роль цього виду навчальної діяльності студентів у структурі навчального курсу «Іноземна мова на гуманітарних факультетах». Розглянуто психолого-педагогічні аспекти організації самостійної роботи студентів гуманітарних спеціальностей з вивчення іноземної мови як мови фаху. Представлено аналіз педагогічних умов, що є необхідними для підвищення ефективності самостійної навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: модуль, кредитно-модульне навчання, модель, інтеграція у Європейську систему освіти, навички фахового мовлення, Болонська конвенція, форми контролю самостійної роботи, цілісна система навчання.

Реформа системи вищої освіти України, запровадження кредитно-модульної системи навчання вимагає детального перегляду та переосмислення навчальних курсів і програм з усіх дисциплін, у тому числі і вдосконалення курсу "Іноземна мова на гуманітарних факультетах університету". Колектив кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів ЛІНУ імені Івана Франка постійно вивчає та апробує на практиці шляхи підвищення ефективності викладання іноземних мов, однак розроблені методики вимагають подальшого дослідження та доповнення – у цьому **актуальність** представленого дослідження. Запропонована колективом кафедри та запроваджена у практику система рівневого навчання підтвердила свою ефективність: вона дала можливість наблизити курс навчання до кожного студента та дозволила вдосконалювати свої знання не лише випускникам шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов, але й усім іншим студентам, в тому числі випускникам сільських шкіл, забезпечивши поступове, рівень за рівнем, засвоєння матеріалу.

Мета дослідження полягає у визначенні найбільш продуктивних методів організації самостійної роботи студентів в навчальному процесі з викладання іноземних мов на гуманітарних факультетах університетів у цілях підвищення ефективності як викладання, так і засвоєння навчального матеріалу. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**: 1) визначення основних підходів до раціонального управління навчальним процесом з метою підвищення ефективності останнього; 2) аналіз структури самостійної роботи як окремого виду навчальної діяльності в ВНЗ та виокремлення її основних компонентів; 3) детермінація поняття «самостійна робота»; 4) дослідження факторів, що впливають на результативність самостійного опрацювання студентами навчального матеріалу; 5) обґрунтування структурно-функціональної моделі кредитно-модульної системи навчання.

Проблема підвищення ефективності самостійної навчальної діяльності студентів у загальній системі їхньої фахової підготовки в ВНЗ привертає увагу дослідників в галузі теорії і методики професійної освіти. Проаналізувавши вітчизняний і зарубіжний досвід оптимізації соціально-дослідницької діяльності студентів у контексті світових тенденцій розвитку вищої освіти, Князян М.О. дослідила структуру та функції самостійно-дослідницької діяльності студентів і розробила концептуальну модель цього виду навчальної діяльності [5]. Мельниченко Г.В. дослідила проблеми реалізації модульної технології навчання майбутніх фахівців, уточнила та науково обґрунтувала поняття "модульна технологія навчання", "модульне навчання", "модульна система навчання", "модульний підхід", "навчальний модуль", запропо-

нувала модель формування професійної компетентності засобами модульної технології навчання [7]. Онучак Л.В. проаналізувала педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів з іноземної мови, визначила її місце та роль у системі підготовки спеціалістів, дослідивши її залежність від спеціальних дидактичних чинників [8]. Смирнова М.І. вивчала дидактичні засади організації самостійної роботи студентів під час вивчення іноземної мови, виокремила педагогічні умови, що сприяють підвищенню ефективності організації самостійної роботи студентів, обґрунтувала доцільність впровадження дидактичної моделі, яка поєднує традиційні засоби організації самостійної роботи студентів з комп'ютерними технологіями [9]. Отже, визначення сутності, структури та особливостей організації самостійної роботи студентів з вивчення іноземних мов є актуальною проблемою сучасної лінгводидактики та лінгвометодики, а належна організація самостійної навчальної діяльності студентів у структурі навчально-методичного комплексу з вивчення іноземних мов у ВНЗ стає одним з визначальних факторів оптимізації навчального процесу.

Важливим в організації навчання є ефективне використання самостійної роботи студентів. Це потребує визначення найбільш продуктивних форм і методів самостійної роботи, вивчення психологічних аспектів самостійної навчальної діяльності, правильного підбору іншомовного навчального матеріалу, яким повинен самостійно оволодіти студент. Важливо підкреслити, що для того щоб інтегруватися у Європейську систему освіти, студентові недостатньо добре знати свій фах. Тут особливої актуальності набуває знання іноземних мов. А це, в свою чергу, вимагає перегляду сітки годин на вивчення іноземної мови у ВНЗ України та внесення необхідних коректив у відповідності з європейськими аналогами.

Ефективність будь-якої навчальної діяльності значною мірою залежить від раціонального управління навчальним процесом. Оскільки навчання здійснюється не лише на аудиторних заняттях, але й в умовах самостійної роботи студентів, то управління повинно охоплювати обидві ланки цієї діяльності студентів. В аудиторній роботі навчальна діяльність студентів здійснюється безпосередньо під керівництвом викладача, керівництво позааудиторною самостійною роботою проходить опосередковано на базі відповідних підготованих чи відібраних викладачем матеріалів.

У самостійній навчальній діяльності студентів гуманітарних факультетів ВНЗ слід виділити такі три компоненти: 1) індивідуальне опрацювання навчальних програм, посібників, методичних розробок, літератури для самостійного читання, серій вправ (*друковані матеріали*); 2) самостійне навчання з залученням комп'ютерних технологій і програм дистанційного навчання; 3) використання аудіо-матеріалів для самостійної роботи з розвитку навичок аудіювання.

Самостійна робота з друкованими навчальними матеріалами, розглядається у методичці викладання іноземних мов лише як доповнення до аудиторної роботи. Вона спрямована на закріплення опрацьованого в аудиторії навчального матеріалу, що досягається шляхом виконання комплексів лексико-граматичних вправ, вивченням граматичних правил, а також шляхом самостійного читання (*з повним або загальним розумінням змісту прочитаного*). Такий підхід до організації навчального процесу вимагає суттєвих змін, оскільки самостійна робота не може надалі залишатися лише доповненням до аудиторної роботи студентів. Вона повинна стати головним чинником самостійного, послідовного та цілеспрямованого набуття студентами знань, допомагати самостійно вирішувати поставлені завдання та долати труднощі, які з'являються в процесі навчальної діяльності. Другий та третій компоненти є недостатньо вивченими.

Самостійна робота – це особливий вид навчальної діяльності, що відбувається за межами безпосередньої участі викладача. Це організована викладачем активна діяльність студентів, котра спрямована на виконання поставленої дидактичної мети, а саме на оволодіння певним об'ємом знань, його осмислення, закріплення, формування і розвиток навичок і вмінь, узагальнення і систематизацію знань. З точки зору дидактики самостійна робота являє собою конкретне навчальне завдання, яке виконується шляхом активізації певних форм вираження відповідної діяльності: пам'яті, мислення, творчої уяви про виконання студентом

навчального завдання, що в кінцевому випадку приводить до отримання нових знань або до поглиблення та розширення вже набутих знань, вмінь та навичок. Для підвищення ефективності навчального процесу необхідно навчити студентів способам і прийомам самостійної роботи, що дасть змогу більш успішно працювати як на занятті, так і вдома.

Вивчення психологічної та методичної літератури, а також спостереження за навчальним процесом у вищих навчальних закладах дозволяють зробити висновок, що підвищення рівня знань студентів можливе лише на базі комплексної цілеспрямованої системи викладання іноземної мови у ВНЗ, яка охоплює як аудиторну, так і самостійну роботу студента та є фактично сукупністю окремих методик навчання різних видів мовленнєвої діяльності – читання, мовлення, аудіювання та письма, а також методик оволодіння фонетичними навичками, необхідним об'ємом лексичних і граматичних знань та навичками їхнього практичного застосування, структурою фахової мови, що вивчається, її особливостями і т.ін. Якщо раніше перевага надавалась в основному рецептивним видам мовленнєвої діяльності, особливо навчання читання, то в даний час підготовка фахівців різних галузей, які практично володіли б мовою, є завданням державної важливості. Оскільки мета, з якою вивчається та чи інша мова, визначає головні засади методики її вивчення, то й викладання іноземних мов на сучасному етапі повинно бути комплексним, охоплювати аудиторну та самостійну роботу студентів, складатись з ряду навчальних стратегій та більш дрібних методик, інтеграція яких дозволить досягти поставленої мети.

Практичне володіння мовою передбачає досягнення на базі фронтальної та індивідуальної навчальної діяльності певного рівня сформованості основних видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, читання, мовлення та письма. Що стосується читання, то в процесі навчання іноземної мови як мови фаху воно не втрачає свого першочергового значення, оскільки значний відсоток інформації поступає через зоровий канал; студенти повинні досягнути такого рівня володіння мовою, щоб читання сприймалось як процес отримання інформації, а всі ймовірні мовні та технічні труднощі суттєво не порушували б його протікання. А для цього студентам важливо оволодіти більш елементарними вміннями, а також лексико-граматичними навичками читання. Все це дає підстави поділяти навчальний процес на два етапи: метою першого є формування рецептивних навичок читання (на рівні фонетики, лексики та граматики); метою другого – формування складного вміння вилучати інформацію з тексту. Оскільки формування базових вмінь та лексико-граматичних навичок вимагає значних затрат часу, то суттєву допомогу в цьому може надати правильна організація самостійної навчальної роботи студентів, яка повинна вміло керуватись викладачем та систематично опосередковано перевірятися через відповідні тести. Організація самостійної роботи повинна передбачати також можливість самоконтролю студентами своєї навчальної діяльності.

Результативність самостійної роботи студентів буде залежати не лише від особистих якостей студентів, що є само по собі дуже важливим, тобто від їхньої наполегливості, старанності, організованості, бажання вчитися, їхніх мовних здібностей, але й значною мірою від того, наскільки сформовані в студентів вміння і навички самостійної роботи, а також наскільки успішно здійснюється керівництво цим видом навчальної діяльності та діє система контролю. Ці фактори і надалі визначають слабкі місця в організації навчального процесу з іноземних мов і потребують ефективного вирішення.

Хоча навички самостійної роботи певною мірою формуються самі по собі в процесі навчальної діяльності, однак, як свідчить спостереження за навчальним процесом, стихійно сформовані вміння та навички рідко відповідають бажаному рівневі, потребують суттєвої корекції. У зв'язку з реформою вищої школи роль самостійної роботи, як дуже важливої ланки навчального процесу, значно зростає. Детального вивчення та негайного вирішення вимагають актуальні питання, пов'язані з дослідженням форм та методів самостійної роботи в світлі Болонської конвенції та їх запровадженням у навчальний процес, а також розробкою

якісних форм контролю та обліку виконаної самостійної роботи. Для цього ознайомимо читача з теоретичними аспектами проблеми.

Навчальна діяльність, у тому числі і самостійна, розглядається як неперервний дискретний процес. Однак з метою більш ефективного управління цим процесом його можна розподілити на окремі складові, котрі повторюються у певній послідовності через визначені проміжки часу. Така поетапна організація навчального процесу може реалізовуватись як на рівні тематичної організації навчального матеріалу, так і на рівні систематизації занять, у самостійній роботі, при розробці комплексів і серій вправ, створенні навчальних комп'ютерних програм, програм дистанційного управління навчальним процесом та інших навчальних програм для самостійного опрацювання.

Дослідження педагогіки та психології дозволяють розглядати навчальну діяльність (аудиторну та самостійну) як систему з чітко ієрархічною структурою. Її обов'язковими компонентами є: *мотив* – тобто предмет, який спонукає до навчальної діяльності, *мета* – *предмет*, на який вона спрямована; *умови* – предмети, стосовно яких необхідно проявити певну активність, для того щоб досягнути бажаної мети; *дії* – тобто активність, спрямована на мету; *енергія* – активність спрямована на умови (Леонтьєв А.П., Жинкін Н.І., Гальперін П.І., Артьомов В.А., Loschmann M., Albrecht H.). Отже, важливо розробити цілісну систему навчання. Кожна з її ланок повинна виконувати свої особливі функції, мати свою мету та бути логічним компонентом системи в цілому. В такій системі самостійна робота студентів є важливою і відносно самостійною ланкою навчального процесу; управління здійснюється за допомогою спеціально розроблених програм, які організують і спрямовують навчальні дії студентів. У такий спосіб аудиторні заняття вивільнюються від навчальної діяльності, від видів робіт, які можуть засвоюватися студентами самостійно.

Викладене вище дозволяє обґрунтувати структурно-функціональну *модель кредитно-модульної системи навчання*. Загальний курс іноземної мови у ВНЗ складається з чітко визначеної кількості кредитів, котрі передбачають цілеспрямоване засвоєння матеріалу певними циклами: в умовах *самостійної роботи* студентів на базі друкованих матеріалів, комп'ютерних програм та програми дистанційного управління і *аудиторної роботи*, яка передбачає форми та види навчальної діяльності вищого рівня. Модель являє собою певний комплекс взаємопов'язаних компонентів та дозволяє розглядати процес навчання у їх синтезі. Кожен компонент моделі має чітко визначену мету та конкретний зміст і є водночас спрямований на досягнення кінцевої мети навчання – на формування у студентів вмінь та навичок читання, аудіювання, мовленнєвої діяльності та письма. Виконання завдань перевіряється самим студентом, тобто реалізується шляхом самоконтролю. В середньому два рази на семестр доцільно проводити модульну перевірку опрацьованого матеріалу з фіксацією отриманих результатів кожного з студентів.

Апробація цієї моделі навчання на заняттях зі студентами юридичного і філософського факультетів та факультету журналістики показала свою ефективність: її складне функціонування забезпечує студентам цілеспрямоване набуття знань, формує вміння та навички всіх видів мовленнєвої діяльності, а викладачеві дає можливість раціонально, безпосередньо чи опосередковано, керувати навчальним процесом, який розглядається не лише як засіб передачі студентам певних знань, формування вмінь і навичок мовленнєвої діяльності, але й як процес мотивації та управління зовнішньою і внутрішньою активністю студентів.

Потребують подальшого дослідження і проблеми, пов'язані з розробкою і використанням комп'ютерних програм та аудіо-матеріалів у самостійній роботі студентів, їхня організаційна інтеграція у загальну структуру навчального курсу та технічні можливості широкого запровадження у навчальний процес, дозування різних видів навчальної роботи та самостійний контроль виконаних завдань.

Список літератури:

1. **Артемов В.А.** Психология обучения иностранным языкам / В.А. Артемов. – М., 1979. – 234 с.
2. **Гез Н.И.** Система упражнений и последовательность развития речевых умений и навыков / Н.И. Гез // Иностр. яз. в школе. – 1989. – № 6. – С.12-15.
3. Експериментальна програма ступеневого вивчення іноземних мов на гуманітарних факультетах для студентів I-II курсів. За сприяння міжн. проекту Tempus-TACIS – прикладні іноземні мови JEP №10320. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2000.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К., 2003.
5. **Князян М.О.** Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки / Князян Маріанна Олексіївна [Електронний ресурс] : Автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 “теорія і методика професійної освіти”. – Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2007. – 44 с. – укр. – [Цит. 2010, 10 січня]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2007/07kmporosp.zip>
6. **Леонтьев А.А.** Управление усвоением иностранного языка // Иностр.яз.в школе. – 1985. – №2. – С.19-21.
7. **Мельниченко Г.В.** Педагогічні засади модульної технології навчання у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів англійської мови і літератури / Мельниченко Галина Володимирівна [Електронний ресурс]: Автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “теорія і методика професійної освіти”. – Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с. – укр. – [Цит. 2010, 10 січня]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2004/04mgvaml.zip>
8. **Онучак Л.В.** Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей / Онучак Людмила Володимирівна [Електронний ресурс] : Автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “теорія і методика професійної освіти”. – Ін-т педагогіки і психології профес. освіти АПН України. – Київ, 2002. – 21 с. – укр. – [Цит. 2010, 10 січня]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2002/02olvses.zip>
9. **Смирнова М.І.** Дидактичні засади організації самостійної роботи з іноземної мови студентів вищих економічних навчальних закладів / Смирнова Майя Іванівна [Електронний ресурс] : Автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “теорія і методика професійної освіти”. – Ін-т вищ. освіти АПН України. — Київ, 2005. — 21 с. — укр. – [Цит. 2010, 10 січня]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2005/05smienz.zip>
10. **Щерба Л.В.** Языковая система и речевая деятельность / Щерба Л.В. – Л., 1984.

Э.А. Шабайкович

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ

В статье исследуются формы и методы самостоятельной работы студентов в контексте реформирования системы университетского образования Украины в соответствии с требованиями Болонской конвенции. Объектом исследования является учебный курс “Иностранный язык на гуманитарных факультетах”. Рассматриваются психолого-педагогические аспекты организации самостоятельной работы студентов гуманитарных факультетов университета по изучению иностранного языка как языка специальности. Анализируются педагогические условия, необходимые для повышения эффективности самостоятельной работы студентов в условиях реализации кредитно-модульной системы обучения.

Ключевые слова: модуль, кредитно-модульное обучение, модель, интеграция в Европейскую систему образования, навыки профессиональной речи, Болонская конвенция, формы контроля самостоятельной работы, целостная система обучения

**ORGANIZATION OF STUDENTS' SELF-EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF
CREDIT-AND-MODULE EDUCATION**

The article investigates the forms and methods of the students' independent work in the context of reforming the system of university education in Ukraine in accordance with the requirements of the Bologna Convention. The university course 'Foreign Languages at the Humanities' is the object of the research. Psychological and pedagogical aspects of organizing self-studies of foreign languages by the university students majoring at humanities are considered. Pedagogical bases of intensifying the effectiveness of the students' individual work in the context of implementation of the credit-and-module learning are analyzed.

Key words: module, credit-and-module learning, model, integration into the European educational system, professional speaking skills, Bologna Convention, forms of self-control, coherent system of education.

